

Sygn. akt II PK 77/09

**WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ**

Dnia 3 grudnia 2009 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Jerzy Kuźniar (przewodniczący)

SSN Roman Kuczyński (sprawozdawca)

SSN Małgorzata Wrębiakowska-Marzec

w sprawie z powództwa Przedszkola Samorządowego w S.
przeciwko K. R.
z udziałem Ogólnopolskiego Akademickiego Związku Zawodowego w W.
o zapłatę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 3 grudnia 2009 r.,
skargi kasacyjnej uczestnika postępowania i pozwanej od wyroku Sądu
Okręgowego - Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w J.
z dnia 29 października 2008 r.,

- 1. oddała obydwie skargi kasacyjne,**
- 2. zasądza od pozwanej na rzecz powoda kwotę 900 zł (dziewięćset) tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu kasacyjnym.**

Uzasadnienie

Sąd Okręgowy w J. na mocy wyroku z dnia 20 stycznia 2005 r. oddalił powództwo K. R. przeciwko pozwanemu Przedszkolu Samorządowemu w S. o zapłatę kwoty 71.928,25 zł.

W wyniku apelacji K. R. Sąd Apelacyjny na mocy wyroku z dnia 14 lipca 2005 r. zmienił zaskarżony wyrok w ten sposób, że zasądził od pozwanego przedszkola kwotę 406,20 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 1 sierpnia 1999 r. oraz dalszą kwotę 33.608,46 zł. Wykonując wyrok Sądu Apelacyjnego, w dniu 21 lipca 2005 r. pozwane przedszkole uiściło na rzecz powódki kwotę 34.074,66 zł.

W wyniku skargi kasacyjnej wniesionej przez pozwane przedszkole zaskarżony wyrok Sądu Apelacyjnego został uchylony i sprawa została przekazana do ponownego rozpoznania.

Prawomocnym wyrokiem Sądu Apelacyjnego z dnia 8 maja 2007 r. oddalono apelację powódki K. R. i zasądzono od niej na rzecz Przedszkola Samorządowego w S. koszty zastępstwa procesowego za obie instancje w kwocie 3.000 zł.

Pismem z dnia 23 maja 2007 r. Przedszkole Samorządowe w S. zwróciło się do K. R. o zwrot wypłaconej jej kwoty 34.074,66 zł w terminie 7 dni od otrzymania wezwania. K. R. odmówiła zwrotu wypłaconego jej świadczenia.

Na podstawie powyższych zdarzeń Przedszkole Samorządowe w S. w postępowaniu upominawczym domagało się zasądzenia od pozwanej K. R. kwoty 34.074,66 zł wraz ustawowymi odsetkami od dnia 3 czerwca 2007 r. oraz kosztów procesu.

Nakazem zapłaty w postępowaniu upominawczym z dnia 19 września 2007 r. Sąd Rejonowy w J. nakazał pozwanej zapłacenie kwoty 34.074,66 zł wraz z ustawowymi odsetkami od dnia 3 czerwca 2007 r. oraz kwoty 3.504 zł tytułem zwrotu kosztów postępowania, w tym kwoty 1.800 zł tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego.

Na skutek sprzeciwu od powyższego nakazu pozwanej wyrokiem z dnia 14 grudnia 2007 r. Sąd Rejonowy w J. uwzględnił żądanie strony powodowej i zasądził na jej rzecz od pozwanej dochodzoną kwotę oraz nie obciążył pozwanej kosztami

postępowania.

W wyniku apelacji wniesionych przez przedstawiciela uczestnika postępowania Ogólnopolskiego Akademickiego Związku Zawodowego w W., a także pełnomocnika pozwanej, Sąd Okręgowy w J. wyrokiem z dnia 28 maja 2008 r. uchylił zaskarżony wyrok, zniósł postępowanie objęte rozprawą z dnia 14 grudnia 2007 r. i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu, pozostawiając mu rozstrzygnięcie o kosztach postępowania.

Wyrokiem z dnia 17 lipca 2008 r. Sąd Rejonowy w J. zasądził od pozwanej K. R. na rzecz strony powodowej kwotę 34.074,66 zł wraz z ustawowymi odsetkami od dnia 3 czerwca 2007 r. do dnia zapłaty, a także zasądził od pozwanej na rzecz strony powodowej kwotę 4.500 zł tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego.

Następnie w wyniku apelacji pozwanej i uczestnika postępowania Sąd Okręgowy - Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w J. oddalił obie apelację. Sąd stwierdził, że ogólną regułą prawa cywilnego jest, że każde przejście wartości majątkowych z jednej osoby na drugą musi być prawnie uzasadnione. Jeżeli przesunięcie majątkowe nastąpiło bez uzasadnionej w świetle obowiązującego systemu prawnego podstawy, wówczas ten, kto wartość jakąś utracił, może żądać jej zwrotu od tego, na kogo ona bezpodstawnie przeszła. Jedyne wyłom od tej reguły przewiduje art. 407 k.c., gdy bezpodstawnie wzbogacony bezpłatnie rozporządził uzyskaną korzyścią na rzecz osoby trzeciej. Sąd wskazał, iż w niniejszej sprawie poza sporem pozostawało, że celem wykonania prawomocnego wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 14 lipca 2005 r. Przedszkole Samorządowe w S. wypłaciło K. R. kwotę 34.074,66 zł. Wyrok ten jednakże został uchylony, a w skutek ponownego rozpoznania sprawy utrzymał się ostatecznie wyrok Sądu Okręgowego w J. z dnia 20 stycznia 2005 r., którym ówczesne powództwo K. R. zostało oddalone w całości. Tym samym, skoro wyrok z dnia 14 lipca 2005 r., stanowiący jedyne źródło zobowiązania dla obecnej strony powodowej został uchylony, to należało podzielić stanowisko Sądu pierwszej instancji o upadku podstawy dla spełnionego wcześniej świadczenia i powstaniu prawa „zubożonego” Przedszkola do żądania od pozwanej zwrotu uzyskanej przez nią korzyści majątkowej.

Na powyższe orzeczenie zostały wniesione dwie skargi kasacyjne, uczestnika postępowania Ogólnopolskiego Akademickiego Związku Zawodowego

w W., który zaskarżył powołany wyrok w całości zarzucając: - naruszenie prawa materialnego przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie art. 405 k.c. przez zawężające przejęcie, że „podstawą prawną” jest wyłącznie byt wyroku o deklaratoryjnym charakterze zasądzający świadczenie; - art. 405 k.c. przez niewłaściwe zastosowanie ze względu na istnienie przepisów szczególnych wyłączających stosowanie przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu do sytuacji, gdy spełnione świadczenie wiązało się w wykonaniu prawomocnego wyroku, następnie na skutek skargi kasacyjnej uchylonego; - art. 410 § 2 k.c. przez zredukowanie treści tego przepisu wyłącznie do jednego warunku „albo jeżeli podstawa świadczenia odpadła”, a pominięcie kluczowej przesłanki istnienia zobowiązania i jego materialnej treści; a przy tym mylenie pojęć „świadczenia nienależnego” z „przedawnionym roszczeniem”; - art. 411 pkt 2 k.c. w związku z art. 8 k.p. przez nie przyjęcie, że wynagrodzenie pracownicze (wynagrodzenie nauczyciela) ze względu na swój szczególny (podstawowy) charakter jest świadczeniem, którego spełnienie czyni zadość zasadom współżycia społecznego i żądanie jego zwrotu jest sprzeczne z zasadami współżycia społecznego oraz pozwanej K. R., która również zaskarżyła wskazany wyrok w całości zarzucając obrazę prawa materialnego przez błędną jego wykładnię i nie właściwe zastosowanie: - art. 405 k.c. w drodze sprzecznego z prawem i stanem faktycznym ustalenia, że przepis ten jako odpowiednik dyspozycji art. 410 k.c. „nienależnego świadczenia” - stanowi samoistną podstawę uzasadniająca nakazanie zwrotu uzyskanego świadczenia pracowniczego, choć dyspozycje tych obu przepisów - nie są synonimem tego samego pojęcia i częstokroć wzajemnie się wykluczają - zwłaszcza w świetle szczególnego uprzywilejowania przez ustawodawcę tego stanu faktycznego - gdy spełnione świadczenie „czyni zadość zasadom współżycia” (art. 8 k.p.), bądź gdy świadczenie „zostało spełnione w celu zadośćuczynienia przedawnionemu roszczeniu” (art. 411 pkt 3 k.c.). Stąd mylna interpretacja roszczenia przedawnionego, utożsamianego błędnie z bezpodstawnym wzbogaceniem jest ewidentnym naruszeniem materialnej treści art. 405 k.c. w związku z art. 411 pkt 2 i 3 k.c.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Przepisy Kodeksu cywilnego w tytule V – Bezpodstawne Wzbogacenie, w

art. 410 traktują nienależne świadczenie jako szczególny wypadek niesłusznego wzbogacenia, co ma to istotne znaczenie, że przyczyną powstania roszczenia z tytułu nienależnego świadczenia pozostaje bezpodstawność („bez podstawy prawnej”) przesunięcia majątkowego. Innymi słowy Kodeks cywilny, regulując w jednym tytule niesłuszne wzbogacenie i nienależne świadczenie, uważa je za normujące jedną instytucję. Sformułowanie - brak podstawy prawnej - użyte w art. 405 k.c. obejmuje takie sytuacje, w których uzyskanie korzyści majątkowej nie znajduje usprawiedliwienia w przepisie ustawy, ważnej czynności prawnej, prawomocnym orzeczeniu sądowym albo akcie administracyjnym. Szczególnym, choć w praktyce najczęściej występującym przypadkiem powstania zobowiązania z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia, jest - jak w niniejszej sprawie - spełnienie świadczenia nienależnego, gdzie brak podstawy prawnej oznacza nie tylko brak ważnej i skutecznej czynności prawnej, ale również wadliwość *causae*.

Sąd Najwyższy uznaje za celowe stwierdzić, że pobranie świadczenia pieniężnego w wykonaniu wyroku, sądu wyeliminowanego z obrotu w wyniku przewidzianego prawem środka zaskarżenia i dopuszczalnego w niniejszej sprawie - skargi kasacyjnej - oznacza, iż doszło do spełnienia świadczenia nienależnego w rozumieniu art. 410 § 2 k.c. W takim bowiem stanie rzeczy podstawa świadczenia była nieważna. Przepisy o nienależnym świadczeniu mają zastosowanie także wówczas, gdy osoba spełniająca świadczenie nie była do tego zobowiązana, mimo treści orzeczenia sądowego.

Nie znajdują uzasadnienia w świetle powyższych rozważań zarzuty skarżących dotyczące błędnego zastosowania art. 410 § 2 k.c. przez zredukowanie treści tego przepisu wyłącznie do jednego warunku „albo jeżeli podstawa świadczenia odpadła” oraz art. 411 pkt 2 k.c. w związku z art. 8 k.p. przez nie przyjęcie, że wynagrodzenie pracownicze (wynagrodzenie nauczyciela) ze względu na swój szczególny (podstawowy) charakter jest świadczeniem, którego spełnienie czyni zadość zasadom współżycia społecznego i żądanie jego zwrotu jest sprzeczne z zasadami współżycia społecznego. W istocie powoływanie się przez skarżących na przepis art. 411 pkt 2 k.c. oznacza przyznanie faktu, że pozwana otrzymała przedmiotowe świadczenie pieniężne nienależne, gdyż w przeciwnym wypadku przepis ten nie miałby zastosowania. Tymczasem uzasadnienie zarzutu zmierza do

wykazania, że powód był zobowiązany do spełnienia świadczenia w sytuacji, gdy brak podstawy prawnej został stwierdzony prawomocnym wyrokiem oddalającym powództwo o zapłatę. W tym wypadku stwierdzić należy, że prawidłowość stanowiska prawnego zaprezentowanego w prawomocnym wyroku nie może być kwestionowana wobec jego mocy wiążącej (art. 365 § 1 k.p.c.). Przepis art. 411 pkt 2 k.c. ma zastosowanie w sytuacji, gdy ten, kto spełnił świadczenie, nie był prawnie zobowiązany lecz można mu przypisać moralny obowiązek wobec przyjmującego świadczenie. W takiej sytuacji spełnienie świadczenia czyni zadość zasadom współżycia społecznego. W sprawach ze stosunku pracy Sąd Najwyższy przyjmował za czyniące zadość zasadom współżycia społecznego spełnienie świadczenia nienależnego w okolicznościach takich, jak wypłacanie bez podstawy prawnej podwyższonego wynagrodzenia (wyrok z dnia 26 września 2000 r., I PKN 42/00, OSNA-PiUS 2002 nr 8, poz. 188), lub udzielenie pomocy pracownikowi, który znalazł się w szczególnej sytuacji losowej (wyrok z dnia 18 marca 1981 r., IV PR 59/81, OSNCP 1981 nr 9, poz. 179).

W niniejszej sprawie tego rodzaju okoliczności nie występowały, skoro przytaczane przez skarżących orzeczenia dotyczyły wynagrodzenia za wykonaną pracę, jako świadczenia spełnionego w sposób nienależny. Tymczasem świadczenie wypłacone pozwanej wynagrodzeniem takim w istocie nie było. Na mocy wyroku Sądu Apelacyjnego na rzecz K. R. zasądzona została kwota 406,20 zł tytułem wynagrodzenia za czas gotowości do pracy przewidzianego w art. 81 § 1 k.p. oraz dalsza kwota 33.608,46 zł z tytułu odsetek. Świadczenia te nie były więc wynagrodzeniem, o jakim mowa w omawianym orzecznictwie, a jedynie świadczeniami pozostającymi w związku z wynagrodzeniem. Oceniając powyższe stanowisko wskazać należy, że mieściło się ono w swobodnej ocenie sędziowskiej. Tym samym Sąd Okręgowy uprawniony był do przyjęcia, że świadczenia takie nie podlegają szczególnej ochronie na podstawie art. 411 pkt 2 k.c. Jest to bowiem przepis, który pozwala jedynie w drodze wyjątku na odstąpienie od obowiązku zwrotu nienależnie uzyskanej wartości i jako taki nie może być interpretowany rozszerzająco.

Przepisy o bezpodstawnym wzbogaceniu mają zastosowanie wtedy, gdy nie ma innego środka prawnego, przy wykorzystaniu którego możliwe byłoby

przywrócenie równowagi majątkowej, naruszonej bez prawnego uzasadnienia. Taka sytuacja zaistniała w niniejszej sprawie w wyniku skorzystania przez powoda przewidzianego prawem środka zaskarżenia, który był dopuszczalny w niniejszej sprawie, co doprowadziło w rezultacie do uchylecia orzeczenia będącego podstawą prawną dla pozwanej do żądania spełnienia przez powoda przedmiotowego świadczenia, a która odpadła w wyniku ponownego rozpoznania sprawy i ostatecznego zakończenia jej prawomocnym wyrokiem sądu oddalającego powództwo pozwanej o zapłatę.

W tym stanie rzeczy także nie jest uzasadniony zarzut naruszenia art. 405 k.c. przez niewłaściwe zastosowanie ze względu na istnienie przepisów szczególnych wyłączających stosowanie przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu, a który został sformułowany przez skarżących w postaci pytania – „czy powództwo konstruowane na zasadzie bezpodstawnego wzbogacenia i opierane na tej podstawie, że odpadł prawomocny wyrok zasądzający świadczenie (art. 405 w związku z art. 410 § 1 i 2 k.c.), nie pozostaje w zbiegu z powództwem o naprawienie szkody wyrządzonej stronie przez wydanie wyroku niezgodnego z prawem? I czy oraz w jaki sposób zbieg ten rozstrzyga Konstytucja RP i k.c. ?” - skoro strona powodowa nie była uprawniona do domagania się naprawienia szkody „wyrządzonej przez wydanie wyroku niezgodnego z prawem” w sytuacji, gdy przysługiwała jej możliwość zaskarżenia prawomocnego wyroku w drodze skargi kasacyjnej. Zgodnie z art. 424¹ § 3 k.p.c. od orzeczeń sądu drugiej instancji, od których wniesiono skargę kasacyjną skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego wyroku nie przysługuje. Niezależnie od wyżej wskazanej przeszkody dochodzenia w tym trybie naprawienia szkody wskazać należy, że konstytucyjny charakter prawa do odszkodowania za działanie organu władzy niezgodnie z prawem nie zwalnia uprawnionych od realizacji powinności w zakresie właściwego korzystania z tego prawa.

Wobec powyższego obydwie skargi kasacyjne okazały się pozbawione usprawiedliwionych podstaw i z tych przyczyn Sąd Najwyższy w oparciu o przepis art. 398¹⁴ k.p.c. orzekł jak w sentencji wyroku.

